

פרשת ואתחנן שנת תש"פ

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי, מאי ואומר וכו', וכי תימא כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בנים, כי פלחו לעבודת כוכבים לא מיקרו בנים, ת"ש ואומר זרע מרעים בנים משחיתים (דהיינו עבודה זרה כדכתיב פן תשחיתון ועשייתם פסל), וכי תימא בנים משחיתים הוא דמיקרו, בני מעלייא לא מיקרו (עוד לעולם), ת"ש ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי (הרי דהדרי מקרו בני אל חי ע"י תשובה) עיי"ש, מבואר מזה דלר"מ דס"ל דאף בפלחו לצלמא קרויין בנים, ולדידיה שפיר מהני תשובה אף על חטא דע"ז, ולר' יהודה דאין קרויין בנים, לא מהני תשובה על חטא דע"ז.

וכתב השפע חיים זצ"ל דפלוגתא ר"מ ור"י תליא בפירושו הכתוב בתהלים (פרק ק"ג), דעו כי ה' הוא האלקים הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו, דהכתיב הוא ול"א אנחנו עמו באלף, והקרי הוא ולו אנחנו עמו בו"י, ולפי הקרי יש לפרש דדייקא כאשר דעו כי ה' הוא האלקים שמאמינים בקודשא בריך הוא אז ולו אנחנו עמו, משא"כ אי פלחו לצלמא אינם בכלל עמו דאין קרויין בנים, משא"כ אי אולינן בתר המסורת, יש לפרש דעו כי ה' הוא האלקים, ולא, כלומר אפילו אם ח"ו לא ידעו את השם ויטעו אחרי אלהי נכר הארץ מ"מ אנחנו עמו וצאן מרעיתו דבין כך ובין כך נחשבים בנים למקום, ועז"א במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם דרמו על מה דכתיב ולא אנחנו עמו, והיינו דגם כאשר ייאמר להם לא באלף אפי"ה יאמר להם בני א-ל חי, ומינה מוכיח דגם כאשר יחטאו בע"ז ויהיו בבחינת לא עמי אתם אפי"ה יועיל להם תשובה ויאמר להם בני א-ל חי, ולכן ר"מ לשיטתו דס"ל במסכת כריתות (דף י"ט) יש אם למסורת, ס"ל דאפילו כשאין עושין רצונו של מקום ופלחי לצלמא נקראים בנים עכ"ד השפע חיים זצ"ל, מבואר מזה דלמ"ד יש אם למסורת מהני תשובה אף על חטא דע"ז.

ועה"פ (פ' מטות) וכל אשר לא יבא באש וגו', הקשה הרמב"ן, דמדוע לא נצטוו ישראל על גיעולי עכו"ם במלחמת סיחון ועוג שלקחו גם שללם, כמו שנאמר רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו, כי אם הזהיר אותם עתה במלחמת מדין עכ"ק עיי"ש, וכתב בפנים יפות (ע"ש) ליישב, דלכאורה קשה דלמה הוצרכו להגעיל הכלים, והרי ודאי היו כמה כלים שלא נתבשלו בהם מעולם, וכש"כ שהיו כמה כלים שלא נשתמשו בהם באותו יום ולא נאסרו, ולפי דעת הרמב"ם בה' טומאת מת (פ"ט ה"ב) דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ לא הוצרכו להגעלה, וגם דקיי"ל דסתם כלים אינם בני יומם ולא היה צריך הגעלה כלל.

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור: ורשיז"ל כתב (ע"פ בעת ההוא), לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר. ודקדקו המפרשים דלכאורה מאי שייך כיבוש סיחון ועוג לנדר הזה. עוד דקדקו המפרשים דיש לבאר אומרו לאמור, עיין ברש"י ובספר כרם חמד מש"כ.

ה' אלקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך: ואיתא במדרש את גדלך זה המן וצ"ב.

והנבס"ד, דאיתא במפרשים הטעם שמה לא נכנס לארץ ישראל, משום ששיבר הלוחות, עיין בספר לקט יוסף ערך משה (אות ל"ד), ובספר עיר דוד (דף ע"ד), אמנם הקשו ע"ז, דהא מבואר במסכת שבת (דף פ"ג) הטעם דמשה שיבר הלוחות, שדרש ק"ו, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז שפיר עבד משרע"ה בשבירת הלוחות, ואמאי נענש ע"ז שלא יכנס לא"י, אך כתבו התוס' (ר"ה ומה פסח) דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה עיי"ש, ולפי"ז חטא במה ששיבר הלוחות ולכן נענש שלא יכנס משום זה לא"י.

אך י"ל דזה אי מהני תשובה על חטא דע"ז תליא בפלוגתא ר"מ ור"י, דאיתא במדרש תנחומא פרשת האזינו (פ"ד), ישא ה' פניו אליך, וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים, עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל, תלמוד לומר אליך ולא לאומה מעכו"ם עיי"ש, וכתבו המפ' (עיין בבני יששכר לשבת אות מ"ט) הטעם דלכ"נ לא מהני תשובה, דלכאורה קשה האיך מהני תשובה, הלא הקב"ה הוא מלך, וקיי"ל במסכת קידושין (דף ל"ב) דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אך כיון דבני ישראל נקראו בנים למקום, ואב שמחל על כבודו מחול, ולכן מהני תשובה רק לבני ישראל דנקראים בנים למקום והקב"ה הוא אבינו, משא"כ העכו"ם שהם קרוים עבדים והקב"ה נקרא לגבם מלך לא מהני תשובה עכ"ר.

ואיתא בקידושין (ל"ג) בנים אתם לה' אלקיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויין בנים, אין אתם נוהגין מנהג בנים אין אתם קרויין בנים דברי ר' יהודה, ר' מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים שנאמר בנים סכלים המה, ואומר בנים לא אמונן בם, ואומר זרע מרעים בנים משחיתים, ואומר והיה במקום אשר יאמר

ולפי"ז כתב שם המהרי"ט דזה אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא תליא אי יש אם למסורת או למקרא, דמאן דס"ל יש אם למקרא וחייב אשם תלוי אינו רק בשני חתיכות דייקא דהו"ל איקבע איסורא, הא לאו הכי לא הוי מחמירין בספיקא משום דס"ל דספיקא מה"ת לקולא, משא"כ למאן דס"ל יש אם למסורת, וחייב אשם תלוי הוא אף בחתיכה אחת, ע"כ מוכח דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד.

אך בספר אור חדש עמ"ס פסחים (דף מ"ד:) כתב לתרץ, דקושית הרמב"ן מעיקרא לא קשיא, דאיתא במסכת ע"ז (דף כ"ה:), כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו חמה למשה, ומסקינן דעמדה החמה כ"ד שעות כיום תמים עיי"ש, ולפי"ז לא הוצרכו להגעיל כלי סיחון ועוג, כיון דשהו כ"ד שעות והוה נותן טעם לפגם ומותר מן התורה אפילו לכתחלה עכ"ד.

אך לכאורה אי אפשר לתרץ כמש"כ האור חדש רק כמש"כ הפנים יפות, דבספר משך חכמה פרשת מטות (פרשה ל"א-כ"א) ע"ה פ' זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה דכתיב גבי הגעלת כלי מדין, וכתב לבאר דאמאי לא נכתב כאן לאמור, וכתב דדבר זה לא היה שייך לדורות, דהרי לא אסרה התורה אלא קדירה בת יומא, וכאן הרי חנו שבעת ימים, וא"כ אמאי צוה כאן הקב"ה להגעיל הכלים, וצ"ל דאיתא במסכת ע"ז (דף ל"ה:) במתני' ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין וכו' וקורט של חלתית (מין פירי הוא), ולהלן (דף ל"ט:) איתא בגמ' מאי טעמא, משום דמפסקי ליה בסכינא, אע"ג דאמר מר נותן טעם לפגם מותר, אגב חורפיה שחיליתא מחליא ליה (פמתק) שמנוניתא והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסור עיי"ש, ולכן כיון דהמן היה דבר חריף והיה מחליא ליה לשבח, הוא אסור אף שאינו בת יומא, ולכן לא שייך זה לדורות ולכן לא כתיב לאמור עכ"ד המשך חכמה, ולפי"ז אי אפשר לתרץ כמש"כ האור חדש דלכן לא צוה הקב"ה להגעיל כלי סיחון ועוג משום דהיה נותן טעם לפגם, שהרי המן היה מחליא ליה לשבח ואסור אף שעבר כ"ד שעות.

ומעתה הכל יבוא על מקומו, ואתחנן אל ה' בעת ההיא, היינו לאחר שכבשתי סיחון ועוג, ולא צוה הקב"ה אז להגעיל כליהם, והטעם הוא דהיו כמה כלים שלא נתבשלו בהם מעולם, וכש"כ שהיו כמה כלים שלא נשתמשו בהם באותו יום ולא נאסרו, ולפי דעת הרמב"ם בה' טומאת מת (פ"ט ה"ב) דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ לא הוצרכו להגעלה, "לאמור" הרי מזה דאזלינן בתר האמירה, ומעתה לפי הקרי יש לפרש דדייקא כאשר דעו כי ה' הוא האלקים שמאמינים בקודשא בריך הוא אז ולו אנחנו עמו, משא"כ אי פלחו לצלמא אינם בכלל עמו דאין קרוין בנים, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, אז היתה בקשתי אעברה נא ואראה וגו', דאין למנוע ממנו מליכנס לארץ, דמה ששיברתי הלווחות עשיתי כדת של תורה כיון שדרשתי ק"ו מפסח, דאי"ל דק"ו פריכא הוא דהו"ל להחזירם למוטב, דהרי על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

אך י"ל, דכתיב בפרשת מטות (פרשה ל"א-ב), ויבאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה וגו', ויש לדמות דין זה להא דאיתא במסכת פסחים (דף י'), שני שבילין אחד טמא (קבר מוטל לו לרחבו וממלא את כולו ואין עובר בו שלא יאהיל), ואחד טהור, והלך באחד מהן ועשה טהרות (נגע בטהרות אח"כ), ובא חבירו והלך בשני (יודעין הן שבשביל שהלך זה לא הלך זה דהשתא ודאי אחד מהן טמא), ועשה טהרות, ר' יהודה אומר, אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו (כל אחד נשאל לחכם ספקו בפני עצמו), טהורין (דאין בית דין יכול לטמאו כדקיי"ל בספק טומאה ברה"י ספקו טהור), שניהם בבת אחת (דבאו בבת אחת לשאלו), טמאין (הואיל ובהוראה אחת יש לנו לומר טמאין או טהורין אי אפשר לנו לומר להם טהורים אתם שהרי האחד ודאי טמא) עיי"ש.

וכזה מצינו גם גבי אשם תלוי, דלדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, צריך לומר דהא דחייבה תורה באשם תלוי הוא בחתיכה אחת משני חתיכות דאיקבע איסורא, ולפי"ז מיושב לנכון, דכיון דהביאו את כל השלל אל המחנה, והיו כל הכלים ביחד, וכיון שהזהירו להם בבת אחת צריכין כל הכלים הגעלה, אבל במלחמת סיחון ועוג דכתיב מלבד הבהמות אשר בזזו ושלל הערים אשר לכדנו, דכל אחד בזז לעצמו ולא הביאם ביחד, היה כל כלי ביד הבוזז אותו וסתם כלים אינם בני יומן ולכן לא הזהיר אותם עכ"ד.

וכ"ז א"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, ואז שפיר י"ל דבמלחמת סיחון ועוג לא נאמרה פרשת גיעולי נכרים, אבל לשיטת הרשב"א דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ליכא לשנויי הכא.

ונודע מה שהקשה הר"ן במסכת קידושין ספ"ק (דף ט"ו: מדפי הרי"ף) על הרמב"ם דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, א"כ אמאי חייבה התורה אשם תלוי על הספק (עיי' ברין ספ"ק דקידושין), ובשו"ת מהרי"ט (חיו"ד סי' א') כתב לתרץ, דהרמב"ם כתב בהל' שגגות (פ"ח ה"ב) אינו חייב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע, כיצד אכל חלב וספק אם היה כזית או פחות מכזית, או שהיתה לפניו חתיכת חלב וחתיתת שומן ואכל אחת מהן ואין ידוע איזה מהן אכל וכו' הרי זה מביא אשם תלוי וכן כל כיו"ב, אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהיא חלב ספק שהיא שומן ואכלה פטור שהרי אין כאן איסור קבוע וכו' עיי"ש.

ומבואר דהרמב"ם ס"ל כהמ"ד במסכת כריתות (דף י"ז:) דחתיכה אחת משני חתיכות שנינו, ולכן אע"ג דבכל הספיקות ס"ל להרמב"ם דאזלינן לקולא מ"מ היכא דאיקבע איסורא מודה הרמב"ם דלחומרא אזלינן, ומבואר שם בכריתות דזה אי חתיכה אחת (ספק חלב ספק שומן) שנינו, או חתיכה אחת משני חתיכות שנינו, קמפלגי אי יש אם למסורת או יש אם למקרא, דמ"ד יש אם למסורת ומצות כתיב, ולפי"ז אף בחתיכה אחת מביא אשם תלוי, משא"כ מאן דס"ל יש אם למקרא ומצוות קרינן לכן ס"ל דמשני חתיכות שנינו.

בישול בחלב, ומה שכתוב ויקח חמאה וחלב, לא היה כדי לאכול שניהם דרך החמאה היה לאכילה והחלב הביא רק להראות.

והנה אי טיגון אסור בבשר בחלב כתב בפלתי (סי' פ"ז סק"ב) ובספר משען המים (שם), דתליא בפלוגתא אי יש אם למסורת או למקרא, דבמסכת סנהדרין (דף ד.) איתא, לא תבשל גדי בחלב אמו יכול בחלב היינו מנ"ל דהתורה אסרה בשר בחלב דילמא אסור לבשל בחלב, ואמרינן שם דלמ"ד יש אם למקרא לק"מ דהרי המקרא הוא בחלב, וקושית הגמ' הוא רק למאן דס"ל יש אם למסורת, ומסיק הגמ' אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא תבשל גדי דרך בישול אסרה תורה, פי' מדאפקיה קרא בלשון בישול עכ"ח דהתורה אסרה בחלב דאיכא בישול ולא בחלב דלאו בישול הוא אלא טיגון.

והנה למ"ד יש אם למקרא ופשטיה דקרא מוכח דהתורה אסרה בחלב אפשר לומר דלא תבשל דאסרה תורה גם טיגון הוא בכלל, משא"כ למ"ד יש אם למסורת, דהא דידעינן איסור בשר בחלב הוא משום דאפקיה קרא בלשון בישול, לאפוקי חלב שאינו בישול אלא טיגון מוכח דדוקא בישול אסרה תורה ולא טיגון, ולפי"ז למ"ד יש אם למקרא וגם טיגון אסור עברו המלאכים על איסור בשר בחלב, משא"כ למ"ד יש אם למסורת שפיר אכלו בהיתר, ולפי"ז כשנדחו המלאכים מלקבל התורה מטעם שאכלו בשר בחלב עכ"ח דגם טיגון אסור ויש אם למקרא עיי"ש.

ובספר מגלה עמוקות (אופן ולי"ב) כתב, שמרע"ה ביקש ליכנס לארץ עפ"י המדרש ויהי בשלם סוכו, שקודם שחטא אדם הראשון היה להקב"ה סוכה בעולם הזה, ומשה ביקש ליכנס לארץ ישראל להחזיר הסוכה שהיתה מתחילה להקב"ה עיי"ש, ובגליון ישראל סבא (גליון ד.) הביא השפע חיים זצ"ל מש"כ בספר נחלת יעקב שהעולם הוא בסוד סוכה, כדאיתא במדרש שוחר טוב (מזמור ע"ז) עה"פ ויהי בשלם סוכו, א"ר ברכיה, מתחלת ברייתו של עולם עשה הקב"ה סוכה בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יה"ר מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שנאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו, כיון שגרם החטא מה כתיב (איכה ב-ו) ויחמוס כגן סוכו שיחת מועדו מקום שהיה מתועד בתפילה.

וכתב שם דקודם חטא אדה"ר היה הסוכה שלם מסובב בד' מחיצות, וע"י חטא עץ הדעת נפרצה רוח צפונית ועל כן מצפון תפתח הרעה, ומרע"ה ביקש להשלים ולתקן את דופן רביעי, ועז"א אתה החלות להראות ר"ת אה"ל, רצ"ל כשנברא העולם נקרא אהל כמ"ש (ישעיה מ"ב) וימתחם כאהל לשבת וכו', להראות א"ת, בגימטריא מזרח מערב צפון דרום שהם ד' רוחות העולם, וז"ש אעברה נא בה"א יתירה, רצ"ל רוצה אני ליכנס לארץ ישראל ולהחזיר הסוכה שהיתה מתחלה, אות ה"א היא סוד סוכה, וזה יהיה כשאראה את הארץ כי תמן איתמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון.

אך מנ"ל דזהו הוא הטעם שלא צוה הקב"ה להגעיל כליהם, הלא יש לומר כמש"כ האור חדש משום דבסיחון ועוג עבר כ"ד שעות והוה נותן טעם לפגם, ולכן אמר משה אתה החילות להראות את עבדך את גדלך זה המן, שהוא דבר חריף והיה מחליא ליה לשבח ולא הוה נותן טעם לפגם, וע"כ הטעם שלא צוית להגעיל כלי סיחון ועוג משום שהוא ספק, וספיקא דאורייתא לקולא, ויש אם למקרא, ועל חטא דע"ז לא מהני תשובה, ולפי"ז הק"ו שריר וקיים, ולכן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו' ודו"ק.

****

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן: ואיתא במדרש אמר לו הקב"ה למשה אתמול קבלת את התורה ועכשיו אתה רוצה ליכנס לארץ, והוא פלאי (מובא בספר דברי הברית דברי משה דף ע"ז).

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש.

וכתבו המפ' דהמלאכים ג"כ רצו לזכות בתורה מצד דינא דבר מצרא, ובספר מאמר מרדכי (פ' תשא) כתב דלכן ניתנה התורה ע"י משרע"ה, משום דמלאה"ש היו טוענין דינא דבר מצרא, ולכן ניתן התורה ע"י משה שהוא נקרא ג"כ מלאך, שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים עיי"ש.

אך איתא במד"ר שמות (פ' כ"ח-א) באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטרין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישיין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, וברעת זקנים (פ' וירא) כתב בשם המדרש דהמלאכים אכלו בשר בחלב אצל אברהם, וזהו שאמר להם הקב"ה והלא אתם אכלתם בשר בחלב אצל אברהם וכתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

וכתב בספר משען המים (פרשת מטות) ובספר דברי יואל לסוכות (דף קמ"ה), דהבשר בחלב שהמלאכים אכלו היתה על ידי טיגון ולא על ידי בישול, ומביא דברי המד"ר בראשית (פרשה מ"ח-ט"ו), א"ר חנינא, המעולה אחד מששים בחלב והבינוני אחד מארבעים והקיבר אחד מעשרים, ומבאר כוונת המדרש עפימ"ש"כ היפה תואר דבאמת לא הביא אברהם את החלב כדי לאכול, רק להראות לפניו חלב השמן שממנו הוציא החמאה, וזהו כוונת המדרש, שהביא אברהם חמאה המעולה שהוא אחד מששים בחלב עיי"ש, ולפי"ז נמצא דאכלו הבשר ע"י טיגון בחמאה ולא ע"י

ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה, משה את
אומר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי
פרע לו, ר' ברכיה אמר ר' לוי ור' חלבו, ר' לוי אמר כל ז' ימי
אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ישראל,
ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה עי"ש, ועיין
במדרש תנחומא (פרשת ואתחנן סי' ר) דששה פגמים היו למרע"ה
דבשבילם נמנע הימנו לבוא לאר"י וחד מינייהו על מה שאמר
שלח נא ביד תשלח עי"ש.

וכבר כתבו המפ' דמרע"ה טעם גדול היה לו בסירובו לילך
למצרים, כי רצה שהקב"ה בעצמו יגאלם דבכך יהיה גאולת עולם,
שהרי מעשי הקב"ה המה נצחיים ודבר אלוקיני יקום לעולם,
וכדכתיב בישעיה (מ"ה-י"ז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ולכן
אמר שלח נא ביד תשלח, ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל שכתב
דהיינו ביד פנחס דחמי למשתלחא בסוף יומיא, שהתחנן שיהא
גאולת עולם ע"י אליהו כפי שעתיד להיות בקץ הגאולה.

ועיין במד"ר שמות (פרשה ג-ט"ד) עה"פ ויאמר משה אל האלקים מי
אנכי, א"ר יהושע בן לוי משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן
לה מדינה ושפחה אחת מטרונית, ונתן לה שפחה כושית, א"ל
חתנו לא שפחה מטרונית פסקת ליתן לי, כך אמר משה לפני
הקב"ה, רבון העולמים כשירד יעקב למצרים לא כך אמרת לו
אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה, ועכשיו אתה אומר
לי לכה ואשלחך אל פרעה, לא אנכי הוא שאמרת לו ואנכי אעלך
גם עלה עי"ש, וכוונת המדרש דמשה טען דכיון דהקב"ה
הבטיח דהוא יגאלם, ממילא דבכך הו"ל גאולת עולם, וזה
הדמיון לשפחה מטרונית, משא"כ אם הגאולה יהיה על ידי
שליח, הו"ל רק גאולה זמנית ובבחינת שפחה כושית.

ולכאורה הרי לא היה אפשר שהקב"ה יגאלם בעצמו כיון דעדיין
לא נשלם הזמן, וההבטחה דאנכי אעלך גם עלה חל כאשר
יתקיים בהם הגזרה ועברום וענו אותם ארבע מאות שנה, אך
איתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ז-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה
רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא
שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-יא) הנה הסתיו עבר,
ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים
הגלות עי"ש.

אך איתא בשבת (ט) אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב, לעולם אל
ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת
שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר
וירדו אבותינו למצרים. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) ואע"ג דבלא"ה נגזר
דכתיב ועברום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ
אלא ע"י זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת
יוסף, ולפי"ז ליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, אך אם
נאמר דהשבטים צדקו במה שמכרו את יוסף, א"כ שוב נמצא
דקושי השעבוד היה שלא כדין, ושפיר י"ל דהשלים הזמן.

ולכן אמר מתחלה ואתחנן בנו"ן ע"ד מפני מה לא נאמר נו"ן
באשרי (ברכות ד:), שהיא מורה על נפילה והיא סוכת דוד הנופלת
וכו', לכן אמר בעת ההיא כמ"ש (עמוס ט-א) בעת ההיא אקים סוכת
דוד הנופלת, כי משה רצה לעשות סמך שלא תפול סוכת דוד,
והשיב הקב"ה רב לך, כמה רב גוברך שעשית סמיכו וסעידו
לשכינה, ואתה רוצה לתקן שלא תפול עוד סוכת דוד, אל תוסף
דבר אלי עוד דייקא עכתו"ד.

וכתב השפע חיים זצ"ל לבאר עפי"ד מאמר הכתוב ואתחנן אל
ה' בעת ההיא לאמור, דאיתא במסכת סוכה (דף ו:), תנו רבנן,
שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ר"ש אומר שלש כהלכתן
ורביעית אפילו טפח, במאי קא מיפלגי, רבנן סברי יש אם
למסורת בסכת בסכת בסוכות הרי כאן ארבע, דל חד לגופיה פשו
להו תלתא שתיים כהלכתן, ואתאי הלכתא וגרעתא לשלישית
ואוקמיה אטפח, ר"ש ס"ל יש אם למקרא בסוכות בסוכות
בסוכות הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה פשו להו ארבע שלש
כהלכתן אתאי הלכתא וגרעתא לרביעית ואוקמה אטפח עי"ש,
ולכן כיון שביקש משה להעמיד ההלכה כמ"ד יש אם למקרא,
ובעינין ד' דפנות לסוכה, על כן אמר ואתחנן אל ה' בעת ההיא
לאמור, רצ"ל דיהא נקבע דאזלינן בתר האמירה, וא"כ צריך
להשלים את דופן הד', ולכן אעברה נא ואראה את הארץ עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכביקש משה ליכנס לארץ ישראל,
משום דס"ל יש אם למקרא, ולפי"ז צריכין ד' דפנות בסוכה,
ולכן ביקש משה ליכנס לארץ ישראל להשלים את דופן הד', אז
אמר לו הקשב, אתמול קבלת התורה, והטעם כדי שלא יהיה
להמלאכים טענת בר מיצרא, ולכאורה האף בלא"ה לא שייך
התורה להם בשביל שאכלו בשר בחלב, וע"כ דס"ל יש אם
למסורת וכיון שאכלו על ידי טיגון לא עברו על איסור בשר
בחלב, וכיון דמוכח מכאן דס"ל יש אם למסורת א"כ בעינן שלש
דפנות לסוכה, ועכשיו את רוצה ליכנס לארץ ודו"ק.

***

**אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן
ההר הטוב הזה והלבנון: ואיתא במדרש, כשאמר משה
להקב"ה אעברה נא וגו', השיב לו הקב"ה, כתיב
ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד
ערב תשבתו שבתכם, והוא פלאי (מובא בזכרון מנחם).**

והנבס"ד, דהנה הטעם דנגזר על מרע"ה שלא יכנס לאר"י,
כתב בספר ילקוט ראובני מובא בספר כסף נבחר (פרשת ואתחנן)
ובספר לקט יוסף ערך משה (אות ה'), דהוא משום שאמר שלח נא
ביד תשלח וסירב ללכת למצרים, ומקור הדבר איתא במד"ר
פרשת שמיני (פרשה י"א-ט"ו) אמר רב שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי
הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים,
הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה,

שלמים ונבלע בו), יקדש, להיות כמוה, הא כיצד, אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה, [ופירש"י (פסחים מ"ה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל או זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבלועת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה, כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחר], ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתני עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל הפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש שנאמר ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי ניתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי הל"ת (דועצם לא תשברו בו), אלא ש"מ אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, רב אשי אמר יקדש עשה הוא ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה עכסה"ג.

ובמסכת פסחים (דף מ"ד:) איתא, א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי, מדרבנן נשמע לר"ע, מי לא אמרי רבנן משרת ליתן טעם כעיקר מכאן אתה דן לכל איסורין שבתורה, לר"ע נמי משרת להיתר מצטרף לאיסור מכאן אתה דן לכל איסורין שבתורה כולה, א"ל משום דהוה נזיר וחטאת שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין, נזיר דתניא ר"ע אומר נזיר ששרה פתו ביין ואכל כזית מפת ומיין חייב, (דטעמא דר"ע משום צירוף הוא, ואי נמי לא נשרית כל הפת ביין מצטרף נמי היתר לאיסור לחיובא) וחטאת הא דלעיל דאם כשירה היא תאכל כחמור שבה (תאכל הבלועת כחמור שבה, שהרי יש בה ב' מינין אחד חמור ואחד קל, וכלה הולכת אחר החמור אלמא היתר מצטרף לאיסור) עיי"ש.

והקשו המפ' א"כ איך אמרינן דלכתוב רחמנא בנזיר ותיתי חטאת ותגמור מיניה, הלא אם היינו לומדים מנזיר ו"ה כתיב יקדש הו"א דעשה דוחה ל"ת, וצריך יקדש לעשה ולא הוי שני כתובים הבאים כאחד עכ"ק, עיין שעה"מ הל' נדרים (פ"ג הל' י') ובשו"ת בשמים ראש (סי' רל"ב) מייחס קושיא זו להרא"ש ז"ל, ובעין פנים לתורה, ובספר מאה שערים שהאריכו בזה.

ובספר ברכת אהרן (מאמר ב' אות ג') כתב ליישב, דהנה המפ' הקשו עיין בדברי ר"ש פסחים (דף מ"ד) ושו"ת מהרי"א חאו"ח (סי' קל"ח) ובספר מאה שערים (שער א'), לפי"ד הלוש אור"ח (סי' תע"ה בהגיה) ומחצה"ש (שם סק"ד) דאף לריו"ח במסכת חולין (דף ק"ג:) דבאכילת איסור חייב בהנאת גרונו אבל באכילת מצוה מקיים רק בהנאת מעיים, א"כ מאי פריך נימא עשה דוחה ל"ת דעשה דאכילת קדשים ידחה הלאו דפסולי המוקדשין הא לא הוה בעידנא עכ"ק.

אך י"ל, דאיתא במסכת ב"מ (דף ל'), תנו רבנן, והתעלמת (ללמדך בא שמונת להתעלם), פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם (דכתיב לא תוכל להתעלם), הא כיצד, היה כהן והיא (האבידה) בבית הקברות, או שהיה זקן ואינו לפי כבודו (שישיבנה), או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבריו (שיבטל בהשבתה מרובה על דמי האבידה), לכך נאמר והתעלמת מהם, ופריך, למאי איצטריך קרא, אילימא לכהן והיא בבית הקברות, פשיטא, האי עשה (השבת תשיבם), והאי לא תעשה (לנפש לא יטמא) ועשה (קדושים תהיו), ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה וכו' עיי"ש.

ואיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ו), מה דבתם רעה הביא יוסף אל אביו, ר' מאיר אומר חשוודין הן על אבר מן החי וכו' עיי"ש, וכתב בספר שמע יעקב פרשת וישב (דף ק"ג) דהשבטים לא אכלו אבמה"ח אלא חצי שיעור, וס"ל כריש לקיש במסכת יומא (דף ע"ד:) דחצי שיעור מותר מה"ת, וכדאיתא במסכת חולין (דף ק"ב), אמר רב, אבר מן החי צריך כזית, מאי טעמא אכילה כתיבה ביה, ובפחות מכזית פטור, אבל לריו"ח דס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, אפילו בפחות מכזית איכא איסורא ככל איסורין שבתורה, ולכן חלק עליהם יוסף משום דס"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת עיי"ש.

ולכאורה צ"ב דהלא קיי"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת, וא"כ אמאי אכלו השבטים ח"ש אבמה"ח שהוא שלא כהלכתא, והנבס"ד, דהנה הפמ"ג חיר"ד (סי' ס"ב) כתב דבאבר מן החי י"ל דח"ש מותר עיי"ש, ולפי"ז צדקו השבטים במה שאכלו אבמה"ח, דכיון דלא אכלו רק ח"ש, ובאבמה"ח י"ל דח"ש מותר, אך לפי"ז צ"ב מה היתה סברת יוסף שהוציא דבה על השבטים, הלא באבמה"ח אמרינן דח"ש מותר.

ובחידושינו (פרשת אחרי תש"ט) כתבנו סברת מחלקותם, דהנה י"ל הטעם דבאבמה"ח אמרינן דח"ש מותר, עפי"מ שכתבו התוס' במסכת שבועות (דף כ"ג.) ד"ה האוכל נבילה וכו' וז"ל, מתוך פ"ה משמע דאיירי אפילו בנתנבלה ביוהכ"פ וכו', והטעם דאיסור יוה"כ לא חל לא מחיים ולא לאחר מיתה, משום דאית ביה איסור עשה דאינו זבוח, דכתיב וזבחת ואכלת, מה שאתה זובח אתה אוכל אבל מה שאי אתה זובח לא, ולריצב"א לא נראה פי' זה, דא"כ למ"ד בהמה בחייה לאיברים עומדת היכי מצי חייל איסור אבמה"ח על איסור עשה דשא"ו וכו' עיי"ש.

אך בספר ראש יוסף עמ"ס חולין (דף ק"ג) ובמקנה קידושין כתבו לתרץ, דכיון דלא משכחת לעולם איסור אבמה"ח רק בקדים לו איסור עשה דשא"ו, ע"כ דגזיה"כ הוא דחל דהא אי אפשר בענין אחר עיי"ש, ולפי"מ שכתב הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות ט"ז) דגבי איסור בשר בחלב אמרינן דח"ש מותר מה"ת דכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב עיי"ש, וכיון דאיסור אבמה"ח הוה חידוש, דבאמת לא הו"ל לחול אעשה דשא"ו דאין איסור חל על איסור, רק חידוש הוא שחידשה תורה באבמה"ח דחל, וכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב ולכן באבמה"ח אמרינן דח"ש מותר.

מבואר מזה, דהשבטים ס"ל וזבחת הוי עשה ולפי"ז קשה איך חל איסור אבר מן החי על עשה דא"ו, וע"כ דגזירת הכתוב הוא דחל, ולפי"ז הוי איסור אבמה"ח חידוש, ובחידוש הא קיי"ל דחצי שיעור מותר מה"ת, ולכן אכלו חצי שיעור אבמה"ח, משא"כ יוסף ס"ל וזבחת ל"ה עשה, ואיסור אבמה"ח לא הוי חידוש, וחצי שיעור אסור באבמה"ח.

ואיתא במסכת זבחים (דף צ"ז.), ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, (כגון המחא שומן חטאת וסך ממנו צלי של

שיזבח כדי שלא יאכל נבילה ואבר מן החי, ולפי"ז י"ל דרבא ס"ל וזבחת הוי עשה, ולכן לא רצה לתרץ דיקדש עשה הוא דא"כ יש יתר אחת על מנין תרי"ג מצוות, ורב אשי ס"ל וזבחת לא הוי עשה, ולכן אמר יקדש עשה הוא כדי שלא יהא חסר אחת ממנין תרי"ג מצוות עכ"ד.

ובספר חמודי צבי (בפרשתן) כתב לבאר מה דאיתא במסכת ברכות (דף ת:), רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי, תני ליה חייא בר רב מדפתי, כתיב ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחודש בערב, וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי (והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בתשעה לחודש לעני המחורת והרי הוא בעיני כעני היום) עיי"ש, ותמהו המפ' דמה הרבותא בכך כאילו התענה תשיעי ועשירי הלא בעשירי מתענין באמת והול"ל כאלו התענה בתשיעי.

והביא מהרה"ק הרר"י מבעלו שביאר, דהנה הצום והעניו נחשב כהקרבן קרבן לה', כי חלבו ודמו שנתמעט בתענית נחשב כקרבן, שדמו נזרק על המזבח וחלבו נקטר ומכפר כחטאת ואשם, וכאמרינו בתפילת תעניות שיהא חלבי ודמי הנמעט בצומי תמור חלבים ודמים, ואמנם האדם שאכילתו בכל ימות השנה לא היה כדת כיצד יירצה חלבו ודמו להחשב כקרבן לכפר עליו, הלא חלבו ודמו פיגול הם ולא ירצה למזבח, לפיכך כדי שיצצה צום עמו ויתקבל התענית של כל אחד ואחד מבני ישראל כעולה וכקרבן, הקדים הקב"ה תקנה וציוה להרבות באכילה ושתיה בתשיעי לחודש, ונמצא עיי"ז כי כל הדם והחלב הבא מכח אכילה ושתיה של אותו יום נוצר מאכילת מצוה, ואחר כך ביום התענית נתמעט החלב והדם הזה ובכך הלא הוא כקרבן מהודר לריח ניחוח לרצות ולכפר לפניו יתב"ש, ולכן כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי דייקא, דרק מחמת אכילת התשיעי נחשב צום העשירי כתענית לרצון לה' עכ"ד.

וכתב שם החמודי צבי להעיר דעדיין צריך תבלין, דהרי סו"ס אכילת תשיעי מועיל להכשיר תענית העשירי שייחשב לתענית כראוי, א"כ מדוע הוי כאילו התענה תשיעי ועשירי שני ימים, והלא אינו מועיל רק לתענית העשירי ולא לתשיעי גופא, וכתב לבאר עפ"י סברת הרנב"ר הנ"ל דכל שמתעסק בהכנת המצוה אע"ג דאכתי אינו מקיים המצוה עצמו הו"ל כאילו עוסק בגוף המצוה ונחשב בעידנא, ולפי"ז ה"נ לענין אכילת ערב יוה"כ דכיון דע"י אכילת תשיעי מכשיר את חלבו ודמו להיות ראוי לקרבן, והרי הוא עוסק במצות התענית א"כ הו"ל כאילו התחיל כבר להתענות בתשיעי, ונמצא דהו"ל כאלו נמשך תעניתו שני ימים דהיינו שהתחיל באכילת תשיעי וסיים במוצאי יוה"כ, ולכן במדה כנגד מדה מעלה עליו הכתוב באכילת ערב יוה"כ כאילו התענה תשיעי ועשירי כיון דעל ידי אכילתו נחשבו שני הימים בגדר קיום המצוה של תענית יוה"כ עכ"ד.

וכתב ע"ז הנימוקי יוסף, ואיכא דמקשי למ"ל מהאי טעמא, תיפ"ל דאפילו ליכא גבי טומאה אלא לאו גרידתא לא נדחה ליה מחמת עשה דאבידה, דהא קיי"ל במסכת שבת (דף קל"ב:) דלא דחי ליה אלא כגון מילה בצרעת וסדין בציצית דבעידנא דקא עקר ליה ללאו קא מקיים ליה לעשה, אבל הכא אפילו האבידה עומדת על פתח בית הקברות כי מיטמא עבר ליה ללאו ולא מקיים העשה עד דמהדר ליה למריה, והביא מהרנב"ר לתרץ, דה"נ בשעה שעבר אלאו מקיים העשה כמילה בצרעת, דהא מתעסק הוא במצות השבה בשעת עקירת הלאו, ואעפ"י שלא גמרה מה בכך, גם מצות מילה לא נגמרה עד דפרע, דקיי"ל מל ולא פרע כאלו לא מל, אבל הרב ר' יהוסף חולק עליו בזה, וס"ל דלא דמיא למילה, דמילה כל מה שנעשה בה הוא גוף המצוה עצמה, ואם לא גמרה לא נעשית אלא חצי המצוה, אבל גבי השבת אבידה עיקר גוף המצוה השבת בבית הבעלים שזהו עיקר גוף כוונת המצוה והשאר הוי כעין מכשירי מצוה, ואף דהוא מתעסק במצוה עדיין לא חשיב בעידנא, כיון דאינו אלא מכשירי מצוה, דעיקר המצוה הוא ההשבה לבעלים, והא דקאמר בגמ' משום דטומאה עשה ול"ת, לרווחא דמילתא אקשי הכי עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהש"ס קאי בסברא דהכשר מצוה הוה ג"כ בעידנא, ולכן שפיר מקשה נתי עשה וידחה הל"ת, דהנאת גרון הוה עכ"פ כהכשר מצוה ואלימא ג"כ למדחי ל"ת.

אך כ"ז ניחא במסכת זבחים, אבל במסכת פסחים דקיימינן לר"ע, ור"ע ס"ל דהכשר מצוה ל"ה בעידנא כמו שהוכיח שם, א"כ לדידיה לא קשה כלל הקושיא דעשה דאכילת קדשים ידחה הל"ת, כיון דל"ה בעידנא, ולפי"ז לר"ע אייתר לגמרי קרא דיקדש, ולכן שפיר קאמר דנזיר וחטאת הוה שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין עכ"ד.

ובספר בית ישראל על תרי"ג מצות מצוה כ"א (דף ע"ד ע"ג מדפח"ס) הקשה, דאיתא במסכת מכות (דף כ"ג:), דרש ר' שמלאי, שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה (שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור), ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם (דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה), אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי (והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (הרי שית מאה ותליסרי) עיי"ש, ולפי"ז לכאורה יש להבין מחלוקת רבא ורב אשי, דרבא לא אסיק לומר דיקדש הוה עשה, ורב אשי אמר דיקדש הוה עשה, וקשה ממנ"פ, או דלרבא חסר אחת ממנין תרי"ג מצות או לרב אשי יש יתר אחת על מנין תרי"ג, וכקושיית התוס' במסכת סוטה (דף ג:) ד"ה ר' ישמעאל, גבי מחלוקת ר"ע ור"י אם לה יטמא, וקנא את אשתו, לעולם בהם תעבודו אם הנך ג' הוה רשות או חובה עכ"ק.

וכתב במצוה כ"ב (דף פ:) לתרץ, דידוע מחלוקת הראשונים אי וזבחת הוי מ"ע בפני עצמו, או דהוה רק היתר ותיקון הלאו

והרי ודאי היו כמה כלים שלא נתבשלו בהם מעולם, וכש"כ שהיו כמה כלים שלא נשתמשו בהם באותו יום ולא נאסרו, ולפי דעת הרמב"ם בה' טומאת מת (פ"ט ה"ב) דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ לא הוצרכו להגעלה, וגם דקיי"ל דסתם כלים אינם בני יומם ולא היה צריך הגעלה כלל, אך י"ל דכתיב ויביאו את כל השבי את המלקוח ואת השלל, ויש לדמות דין זה להא דאמרינן בפסחים (י) שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך אחד מהם ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין, שניהם בבת אחת טמאין, והטעם משום דממה נפשך אחד מהם טמא, וכזה מצינו גם גבי אשם תלוי, דלדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, צריך לומר דהא דחייבה תורה באשם תלוי הוא בחתיכה אחת משני חתיכות דאיכא איסורא, ולפי"ז מיושב לנכון, דכיון דהביאו את כל השלל אל המחנה, והיו כל הכלים ביחד, וכיון שהזהירו להם בבת אחת צריכין כל הכלים הגעלה, אבל במלחמת סיחון ועוג דכתיב מלבד הבהמות אשר בזונו ושלל הערים אשר לכדנו, דכל אחד בזו לעצמו ולא הביאם ביחד, היה כל כלי ביד הבוזז אותו וסתם כלים אינם בני יומן ולכן לא הזהיר אותם עכ"ד, ולפי"ז ליכא ראייה דסיחון ועוג יש להם דין ארץ ישראל.

וכ"ז א"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל ספד"א לקולא, והיכא דאיכא איסורא ס"ל דאזלינן לחומרא, כמש"כ המפ' לתרץ הקושיא דהיאך חייבין אשם תלוי כיון דספיקא לקולא, לפי"ז שפיר יש לחלק בין מלחמת סיחון למלחמת מדין, משא"כ לשיטת הרשב"א דס"ל דספיקא לחומרא ליכא לשנויי הכא.

ולכאורה יש לומר דמה שביקש מרע"ה סלח נא שיסלח הקב"ה על חטא העגל, היינו שהקב"ה יקבל תשובתם, אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי אמרינן דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנודע דתשובה מהני, משא"כ אי אמרינן דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

אמנם דבר זה אי מהני תשובה על חטא דע"ז או לא תליא אי אמרינן עשה דוחה שני לאוין או לא, דבספר חמודי צבי (פרשת מטות) כתב הטעם דעל חטא דע"ז לא מהני בתשובה, לפי"מ דאמרינן במסכת יומא (דף פ"א), א"ר יוחנן, גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה (לא יוכל בעלה הראשון וגו'), שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' עיי"ש, ולפי"ז הטעם דמועיל תשובה על עבירה משום דאמרינן דעשה דתשובה דוחה הל"ת דעבירה, וכ"ז תינח בשאר עבירות דליכא רק מעשה העבירה, דהמתשבה ל"ה עבירה, דמתשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה כדאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), וליכא רק חד ל"ת שפיר אמרינן דהעשה דתשובה דוחה הלאו.

והשתא יבואר מאמר הפליאה, דכשחילה משה להפציר אעברה נא, באומרו דאין לחשוב לו לחטא במה שמיאן לילך לפרעה, כיון שחפץ שהקב"ה יגאלם שהרי כבר נשלם הזמן, וכדי לדחות סברתו השיבו הקב"ה כתיב ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש, ודרשו חז"ל דכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי, והטעם הוא כי על ידי אכילת מצוה בתשיעי יהא ראוי חלבו ודמו לקרבן לה', ובשביל זה נחשב כאלו התענה כבר בתשיעי כי התחלת עסק המצוה נחשב כגוף המצוה, ומעתה קשה גבי אכילת קדשים נימא עשה דוחה ל"ת, וע"כ דיקדש הוי עשה ואין עשה דוחה לתו"ע, ולפי"ז וזבחת לא הוי עשה, ולפי"ז איסור אבמה"ח לא הוי חידוש, וחצי שיעור אסור באבמה"ח, וא"כ הצדק הוא עם יוסף, וקושי השעבוד בא לכפר על חטא דמכירת יוסף, ומעתה אין לומר דקושי השעבוד השלים הזמן, ונמצא דבאמת עדיין לא הגיע הזמן שהקב"ה בעצמו יגאלם, ולפי"ז לא עביד שפיר כשסירב בשליחות, ולכן רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ודרו"ק.

****

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן הנה הטוב הזה והלבנון: ואיתא במדרש רבה פרשת תבוא (פרשה ז-), בשעה שביקש משה לבוא לארץ ישראל ואמר אעברה נא וגו', א"ל הקב"ה, משה, אין אתה יודע מה לעשות, אתה רוצה לאחוז את החבל בשני ראשיו, א"ל, אם אעברה נא אתה מבקש לקיים, בטל סלח נא, ואם סלח נא אתה מבקש לקיים, בטל אעברה נא עיי"ש, וצ"ב הקשר בין זה לזה.

והנבס"ד, דהנה רשיז"ל כתב, לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר, והקשו המפ' דמאי שייך כבישת סיחון ועוג לנדר הזה, וכתב בספר חות יאיר (מבעל הא"ח) לפרש, עפ"י"מ שהקשה הרמב"ן (פ' מטות), דלמה צוה הקב"ה להגעיל כליהם במלחמת מדין ואמאי לא צוה דין הגעלה מקודם גבי מלחמת סיחון ועוג, ותיריך הרמב"ן משום דסיחון ועוג היה להם דין ארץ ישראל, והוא כמלחמת מצוה על שבעה עממין שהותרה להם אפילו כתלי דחזירי כדאיתא במסכת חולין (דף י"ז), משו"ה לא הוצרכו להגעיל במלחמת סיחון ועוג מאחר דשם הותר להם לאכול אפילו דבר איסור בעין ממש, וזה כוונת רשיז"ל, ואתחנן אל ה' בעת ההיא, לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, וקשה דלמה ל"ה הצווי כאן להגעיל כליהם כמו במלחמת מדין, וע"כ כמש"כ הרמב"ן ז"ל דסיחון ועוג היה להם דין א"י, א"כ כבר הותר הנדר אחרי שכבר נכנס לארץ סיחון ועוג שיש לה ג"כ דין א"י, ולכן אעברה נא לא"י ממש עכ"ד.

אולם לפימש"כ בספר פנים יפות (פרשת מטות) ליישב קושיית הרמב"ן הנ"ל, דלכאורה קשה דלמה הוצרכו להגעיל הכלים

הוה חידוש היינו לחומרא א"כ שפיר נוכל ללמוד מינה לקולא, ונילף מהא דמת מצוה דוחה לנזיר וכה"ג דעשה דוחה ב' לאוין.

והא דטומאה הוה חידוש י"ל דהוא משום דקיי"ל ספק טומאה ברה"י לחומרא וברה"ר לקולא, דלא מצינו בכה"ת שישתנה הדין בין רה"י לרה"ר, דממנ"פ אם בספק טומאה אזלינן לחומרא דטומאה הוא גם באופן של ספק א"כ גם ברה"ר היה ראוי לטמאות, ואם בספק טומאה אזלינן לקולא דלא מטמאין אלא בודאי טומאה א"כ גם ברה"י היה ראוי לטהר, ולכן הך דינא דטומאה חידוש הוא.

ולפי"ז י"ל דהא אם טומאה הוה חידוש לחומרא או לקולא תליא בפלוגתת הראשונים אם ספד"א מה"ת לחומרא או לקולא, דא"א דכל ספיקא מה"ת לקולא א"כ ליכא חידוש בכך דספק טומאה ברה"ר טהור, שהרי כן הוא בכה"ת דספיקא לקולא, ורק החידוש הוא במה שספק טומאה ברה"י טמא, ומעתה בטומאה הו"ל החידוש לחומרא דמטמאין בספק ברה"י.

אך אם אמרינן בכה"ת דספיקא לחומרא, א"כ ליכא חידוש במה דספק טומאה ברה"י טמא, והחידוש הוא במה שספק טומאה ברה"ר טהור, ולפי"ז הו"ל החידוש לקולא דבספק טומאה ברה"ר טהור.

ולפי"ז י"ל דזה אי עשה דוחה אף שני לאוין או לא, תליא בפלוגתא אי בספיקא דאורייתא אזלינן מה"ת לקולא או לחומרא, דא"א דספד"א מה"ת לקולא, והחידוש הוא דבספק טומאה ברה"י אזלינן לחומרא, א"כ הוה החידוש לחומרא ושפיר גמרינן מינה לקולא, ולפי"ז י"ל דילפינן מהא דאמרינן דנזיר וכהן מטמאין למת מצוה דבעלמא אמרינן דעשה דוחה ב' לאוין, אך א"א דספד"א מה"ת לחומרא, והחידוש הוא דברה"ר אמרינן דספק טומאה טהור, וא"כ החידוש הוא להקל, ולא גמרינן מינה מידי להקל, ומעתה אין לנו ללמוד מנזיר וכהן דעשה דוחה ב' לאוין דטומאה הוה חידוש עכ"ד.

מעתה יבואר דברי המדרש, דהקב"ה אמר למשה, אם אתה אומר מעברת נא, משום דסיחון ועוג הוא ארץ ישראל, ולכן לא נצטוו להגעיל כליהם, א"כ בע"כ ספיקא דאורייתא לחומרא, ומעתה לא אמרינן עשה דוחה ב' לאוין, ועל חטא דע"ז לא מהני תשובה, וא"כ מעתה בטל סלח נא, דהרי לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ואם אתה אומר סלח נא, שמועיל תשובה על חטא העגל, א"כ בטל מעברת נא, דאם אתה אומר דתשובה מהני על חטא דע"ז, דס"ל עשה דוחה שני לאוין, א"כ ע"כ דספיקא דאורייתא לקולא, ומעתה שפיר יש לחלק בין מלחמת סיחון למלחמת מדין, וסיחון ועוג אין להם דין ארץ ישראל, ולא הותר הנדר ודר"ק.

משא"כ בע"ז דהמחשבה נמי נחשב לחטא כאלו עשה מעשה, דכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכתב המהרש"ל בביאורו על הסמ"ג (ל"ח א) דמהאי קרא ילפינן איסור ע"ז במחשבה, כמש"כ הסמ"ג שלא להעלות במחשבה ח"ו שיש שום אלהים זולת ה', דכן משמע לך אפילו כשגלוי לך לבר דהיינו במחשבת לבך עיי"ש, נמצא דבכח דע"ז יש בה ב' לאוין, מה שחשב לעבוד ע"ז, ועצם המעשה שעבד לע"ז, וכיון דאמרינן דאין עשה דוחה שני לאוין לכן אמרינן דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

ובספר שושנת העמקים מהפמ"ג (כלל ב) הקשה, דאמאי לא ילפינן דעשה דוחה שני לאוין מהא דאמרינן בנזיר (דף מ"ח:) שאם היה כהן גדול והוא נזיר דמטמא למת מצוה דילפינן מלאחיו, לאחיו אינו מיטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה עיי"ש, וכמו כן נימא בכה"ת דעשה דוחה ב' לאוין, ואף לשיטת רש"י בברכות (דף כ:) דטומאת מת מצוה הותרה, מ"מ גם בכה"ג מצינן למילף דין עדל"ת לרבא דס"ל בזבחים (דף ל"ב:) דאמרינן יותר הואיל ואידחי מהואיל ואישתרי עכ"ק.

ובספר מאה שערים (שער נ"ח-נ"ט) כתב די"ל דלכן לא ילפינן מהתם דמבואר ביבמות (דף ק"ג:) דאיסור מטומאה לא ילפינן עיי"ש, ולכן אין ללמוד עדל"ת אף בב' לאוין ממה דדחי טומאה בנזיר וכ"ג דאיסור מטומאה לא ילפינן, אך לפי"מ שכתב רש"י הטעם דלא ילפינן מטומאה משום דטומאה הוה חידוש ומחידוש לא ילפינן, ולפי"מ דאיתא בחולין (דף צ"ח:) דאיכא מאן דיליף לביטול איסורין במאה ואיכא מאן דיליף ביטול בס', ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה, ובהמשך שם מביא הגמ' דר' יהודה יליף דמין במינו אינו בטל מדכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר וכו'.

ופריך הגמ', ומאי חזית דגמרינן מהאיך ליגמר מהאי (וילף מזורע בשלה דגם במב"מ מתבטל), ומשני חידוש הוא (דלכתחלה התייר לבטל האיסור) ומחידוש לא גמרינן, ופריך אי הכי למאה וס' נמי לא ליגמר, ומשני אטו אנן לקולא גמרינן לחומרא גמרינן דמדאורייתא ברובא בטיל ופרש"י, אטו אנן הא דגמרינן מיניה מאה או ששים קולא הוא דתימא חידוש הוא דחדיש רחמנא ואקיל גביה ולא גמרינן מיניה, הא חומרא הוא דלא תימא ליבטול ברובא, וחומרא שפיר גמרינן מיניה דכ"ש הוא, ומה איל נזיר דאקיל גביה לא אקיל אלא במאה או בששים כש"כ באיסורי אחרים, דמדאורייתא כלומר אי לאו מהאי גמרינן ומשוין ביטול טעם כשאר בטולי דאורייתא, ברובא הוה לן לבטולי כדכתיב אחרי רבים להטותן, הרי דהא דמחידוש לא גמרינן היינו דאם החידוש הוא לקולא לא גמרינן מיניה להקל דשאני הכא דחידוש הוא, אבל מ"מ שפיר גמרינן מינה חומרא, וכן לאידך גיסא דאם החידוש הוא חומרא אין ללמוד מינה להחמיר דש"ה דחידוש הוא אבל קולא שפיר נוכל ללמוד מינה, ולפי"ז אי אמרינן דהא דטומאה

הדעת תמות גם היא והיאך ישא אותה, וי"ל דהנחש סבר דהציווי נאמר רק לאדה"ר בלבד, כי באותו שעה עדיין לא נבראת חוה, אמנם כיון שחוה היתה מעצמו ובשרו הו"ל כאלו נצטוית גם היא עיי"ש.

ובחזקוני עה"פ אל האשה אמר וגו' (פרשה כ-ט"ז) כתב, שאלו גויים את ר' יהושע, למה נתקלה חוה על אכילת עץ הדעת מאחר שעדיין לא נוצרה בשעת הציווי, אמר להם על האדם כתיב על כל אבריו של אדם והיא נבראת מצלעו עיי"ש.

ובזרע בריך שלישי פרשת בראשית (ד"ה בענין הפלפול) כתב וז"ל, בענין הפלפול בין נחש לחוה תוכן הענין, דהנחש אמרה לחוה דאין את חוה בכלל הציווי מאחר דלא כתיב לא תאכלו לשון רבים, שמע מינה דרק לאדם לבד צוה, ולכן אמר בלשון יחיד לא תאכל, ולכן אמרה (הנחש) בקושטא שאמר אלקים לא תאכלו ממנו א"כ גם את בכלל, כדי שחוה תתן לה תשובה שאמר רק בלשון יחיד, אבל חוה אמרה לנחש דאין צריך לומר לשון לא תאכלו מאחר שאני נלקח מצלעותיו מגופו של אדם הראשון, ממילא גם אני נכלל באזהרה, כמו למאן דאמר במסכת סנהדרין (דף פ:) ובמסכת תמורה (דף ל:) עובר ירך אמו, דאם נגחה או נרבעת הבהמה גם ולדה אסורה ממילא וכו' עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דאי ס"ל דחוה מצלע נבראת, א"כ גם היא נכללת בציווי של אדה"ר כיון שהיתה עצמו ובשרו בעת האזהרה, וכשנצטווה אדה"ר נצטווית גם היא, משא"כ למאן דס"ל דו פרצופין נבראו, דמעיקרא נבראה חוה בפרצוף בפני עצמה, ומעתה י"ל דכיון דהציווי נאמר בלשון יחיד, לא היתה הציווי רק לאדם בלבד.

ולכאורה יש להביא ראיה דחוה מצלע נבראת, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט.) דנשים פטורות ממ"ע דמילה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות תיפ"ל דהוה מ"ע שהז"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום וכו' עיי"ש.

ובס' חוט המשולש פ' תזריע (שער המים) כתב לתרץ קושית התוס', לפי"מ דאיתא במגילה (דף ד.), אמר ריב"ל, נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, וכתבו התוס', פירש רשב"ם שעיקר הנס בפורים היתה ע"י אסתר, וכן בחנוכה ע"י יהודית, ובפסח בזכות נשים צדקניות, והקשו התוס' דא"כ ל"ל הקישא לחייב נשים באכילת מצה, דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו באכול מצה, תיפ"ל דעיקר הנס באה על ידן עיי"ש, הרי מבואר מדבריהם דאף דסד"א דנשים פטורות ממצה משום דהוה מעשהז"ג, מ"מ ראוי לחייבם משום דעיקר הנס באה על ידן.

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור: ה' אלקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה, אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: ובספר פני דוד מהחיד"א הביא מספר שתי ידות וז"ל, את גדלך אמרו רז"ל זו מתן תורה עכ"ל, וצ"ב.

והנבס"ד, עפימש"כ בספר כרם חמד (בפרשתן) לפרש מה שאמר משה ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, דיש לבאר אומרו לאמר, וי"ל עפי"מ דאיתא במדרש רבה פרשת וילך (פרשה ט-ח), אמר משה, רבש"ע ל"ו כריתות הן שאם יעבור אדם על אחד מהן חייב מיתה, שמא עברתי על אחת מהן, למה אתה גוזר עלי מיתה, א"ל בחטייא של אדה"ר אתה מת שהביא מיתה לעולם וכו' עיי"ש, ואיתא בספר שערי שמים (שער ט"ז) שהיה אמתלא לאדם הראשון על שאכל מעץ הדעת, דטעה וסבר שאין בו איסור, שאם יש בו איסור למה לא מתה חוה מיד כשאכלה טרם שנתנה לו עיי"ש, אלא דדבר זה א"ש רק אי נימא דחוה היתה מוזהרת על אכילת עץ הדעת, אבל אם היא לא היתה מוזהרת על כך נסתר תירוץ זה.

ובכלי יקר פרשת בראשית (פרשה ב-ט"ז) עה"פ ויצו ה' אלקים על האדם לאמר כתב, דמה שנאמר לאמור היינו שיאמר אדם אזהרה זו לאשתו עיי"ש, נמצא דחוה נמי היתה מוזהרת על עץ הדעת, וממילא שפיר היה תירוץ לאדם על אכילת עץ הדעת.

וזהו כוונת הכתוב, ואתחנן אל ה' שביקש משה ליכנס לארץ ישראל ולחיות לעולם כדאיתא בספר מגלה עמוקות (אופן ט), וקשה דהלא היה בהכרח שימות בשביל חטא אדם הראשון, אלא דיחמליץ עליו דטעה ממה שלא מתה חוה כשאכלה טרם שנתנה לו, אולם דילמא התם היינו טעמא לפי שהיא לא היתה מוזהרת לכן לא מתה, לזה אמר לאמור רצ"ל דהא ליתא, שהרי חוה היתה מוזהרת על עץ הדעת מדכתיב בפסוק ויצו ה' אלקים את האדם לאמור דהיינו שיאמר לחוה, וא"כ שפיר היה אמתלא לאדה"ר על שאכל, ועל כן אין לחשוב לו לחטא שבשבילה אמות, ולכן אעברה נא וגו' עכ"ד.

ועפי"ד יש לבאר, דעיין בשו"ת מהרי"א חיוור"ד (סי' א) שדן לענין נשי בני נח אי הוזהרו בשבע מצוות, והעיר שם דלא מצינו אזהרה לחוה על עץ הדעת, אך י"ל דמקרא (בראשית ב-ט"ז) ויצו ה' אלקים על האדם לאמר דרשינן דהיינו לאמר לחוה עיי"ש, וכ"כ באור החיים הקדוש (שם), וכ"כ בכלי יקר עה"פ אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן (בראשית ג-א) עיי"ש.

אך עיין במהרש"א במסכת סוטה (דף ט), אהא דאיתא שם שהנחש רצה שחוה תתן מעץ הדעת לאדה"ר וימות וישא הוא את חוה, והקשה המהרש"א (בחדא ג') דהלא אם תאכל חוה מעץ

בראשית (פרשה ט-י"ד), ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, אמר ר' יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קדש ובה נגמרה מלאכת העולם על כן כתיב הששי [ופרש"י ה"א יתירה להרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת וכ"כ במתנות כהונה עיי"ש], דאי ס"ל דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אז י"ל דקרא אם לא בריתי וגו' קאי על תורה שהרי רק בשביל התורה נברא העולם, משא"כ אי ס"ל דהקרא קאי על תוס' שבת, ולא היה תנאי בבריאת העולם אז י"ל דהקרא קאי על מילה עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דהקרא דיום הששי אתיא להא דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הדרך על השמים וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו (עיי' ראש דוד בשלה, שמע יעקב במדבר) טענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

ובספר שארית יעקב (פ' במדבר) כתב להשיב על טענת המלאכים, עפ"י הגמרא הנ"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ולפי"מ דקיי"ל בתו"מ (ס' קע"ה סכ"ו) דאם הלוקח רוצה לבנות בה בתים, ובן המיצר רוצה לזורעה, הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דין בן המיצר, וכיון דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם מקבלים ישראל התורה מוטב ואם לאו יחזרו לתוהו ובוהו, א"כ שפיר קבלו ישראל התורה דישוב הארץ עדיפא מבן המיצר עכ"ד, ומוכח מזה דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית.

ובזה יבואר דברי המדרש, דמשה אמר להקב"ה, אתה החלות להראות את עבדך זה מתן תורה, דהתורה ניתנה לבני ישראל ולא ניתנה להמלאכים, משום דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית וכנ"ל, ולפי"ז קרא אם לא בריתי קאי על תורה ולא על מילה, משום דמילה אינה נוהגת אלא ביום, וקשה למ"ל קרא דאותו לפטור נשים ממילה, וע"כ דחווה מצלע נבראת, וא"כ חווה היתה מוזהרת על אכילת עץ הדעת, וא"כ יש לאדם אמתלא לטעות שכבר הוסרה האיסור על ידי שראה שלא מתה חווה, ולכן אעברה נא ואראה וגו' ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ולפי"ז מיושב קושיית התוס' דלמ"ל קרא דאותו ולא אותה תיפ"ל משום דהוה מעשהז"ג, דבכה"ג סד"א דנשים חייבות למול את בנם, כיון דאשה כי תזריע וילדה זכר דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר, וכיון שעיקר יצירת הזכר בא מן האשה ראוי הוא שיהיה המצוה באשה יותר מבאיש, ולכן איצטריך קרא דאותו ולא אותה דאינה מחויבת למול את בנה עכ"ד.

וברבינו בחיי (ר"פ תורית) כתב דכל אחד נולד ממינו, הזכרים נולדים מכוחו של האב, והנקיבה מכוחה של האם עיי"ש, וכתב בספר תורת נתנאל (פ' תורית), דזה תליא אי ס"ל חווה מצלע נבראת או דו פרצופין נבראו, דאי ס"ל מן הצלע נבראת, א"כ הוה יצירת הנקיבה מן האיש, ולכן אמרינן איש מזריע תחלה יולדת נקבה ואשה מזרעת תחלה יולדת זכר, אבל אי ס"ל דו פרצופין נבראו י"ל דזכר מן האיש ונקבה מן האשה עכ"ד, ולפי"ז מוכח מקרא דאותו דחווה מצלע נבראת.

אך לפימש"כ התוס' (שם) ליישב קושייתם, דלא הוה מצות עשה שהז"ג, דאתיא כמ"ד מילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש, לפי"ז י"ל דחווה דו פרצופין נבראו.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"א), רבי אומר, גדולה מילה שאילמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו, שנאמר כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, ולהלן (דף ל"ב), איתא, ופליגא דר' אליעזר, דאמר ר' אליעזר, גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי עיי"ש, ולכאורה י"ל דפליגי אי מילה שלא בזמנה נוהג רק ביום ולא בלילה, או נוהגת בין ביום ובין בלילה, דעיי' בתוס' יו"ט שם שהעיר דהאיך אפשר לומר דהקרא אם לא בריתי יומם ולילה וגו' קאי על מילה, דהרי כתיב אם לא בריתי יומם ולילה, והלא מצות מילה אינה נוהגת רק ביום ולא בלילה, ועכצ"ל דאתיא כהמ"ד במסכת יבמות (דף ע"ב) דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה, ולכן שפיר י"ל דקאי על מצות מילה דהא מילה שלא בזמנה שפיר נוהג בלילה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דרבי ס"ל דמילה שלא בזמנה נוהג בלילה ושפיר יש לאוקמי הקרא דאם לא בריתי על מצות מילה, ולכן קאמר דאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, משא"כ ר' אליעזר ס"ל כהמ"ד דמילה שלא בזמנה אינה נוהגת אלא ביום, ולפי"ז א"א לומר דקאי על מצות מילה וע"כ דקאי על תורה.

ובספר כסף נבחר (פרשת כי תצא) כתב, דזה אי קרא אם לא בריתי יומם ולילה וגו' קאי על מילה או על תורה תליא בזה, דאיתא במסכת ע"ז (דף ג), אמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי (ה' יתירה למה לי), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש, אך איתא במדרש רבה